

NİZAMİ GƏNCƏVİNİN “XOSROV VƏ ŞİRİN” MƏSNƏVİSİNDƏ ƏXLAQİ-MƏNƏVİ SAFLAŞMANIN YOLLARI

Xuraman Hümətova,

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun
Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, filologiya elmləri doktoru
e-mail: hummatovax@mail.ru

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 880 illiyi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə 2021-ci il ölkəmizdə “Nizami Gəncəvi ili” elan olunub. Bu Sərəncam elm və mədəniyyət xadimləri qarşısında Nizami Gəncəvi irsinə yeni baxış bucağından baxmağı, onun əsərlərində “Qurani-Kərim” ideyalarının təbliğini, şairin əsərlərindəki dünyanı düzənləyən modelin semantik məna çalarlarını öz soyköünə bağlılıq aspektində araşdırmağı, təsəvvüf ideyalarının öyrənilməsində böyük sənətkarın əsərlərinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini yenidən öyrənmək üçün geniş imkanlar açdı.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra dövlətimizin strategiyasında baş verən yenidənqurma bütün sahələrə sirayət etdi. Bu dəyişikliklər ədəbiyyatımızın inkişafında geniş imkanlar yaratdı. Klassik irsə münasibət də dəyişdi. Klassik irsin öyrənilməsində məlum materialların, mənbələrin araşdırılması əsas milli və bəşəri dəyər kimi böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başladı. Bu zaman kəsiyində ölməz şairin irsinin yenidən nəşri və sətiri tərcümələri də günün vacib məsələsi kimi diqqət mərkəzindədir. Odur ki, bu il Azərbaycan nizamişünaslığında yeni-yeni nailiyyətlər, elmimizin inkişafına verilən töhfələr illərdən bəri alimlərimizin səmərəli zəhmətinin bəhrəsi olacaq.

UOT: 80

Xülasə. Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi (1141-1209) XII əsr Azərbaycan intibahının yaratdığı mütəfəkkir şairdir. Onun əsərlərində təbliğ etdiyi ümumbəşəri ideyalar insanları birliyə, bərişə, qardaşlığa səsləyən ideyalar idi. Şairin şəxsiyyətinin formalaşmasında yaşayıb-yaratdığı dövrün dünyagörüşü böyük rol oynamışdır. Bu ideyalar, böyük amallar uğrunda mübarizə aparan şair, o amallara əsərlərində yaratdığı qəhrəmanlarla qovuşa bilmişdir.

Nizami Gəncəvinin sufilik ideyalarını əks etdirən əsərlərindən biri də “Xosrov və Şirin” məsnəvisidir. Bu əsərdə biz Xosrovin eşqin təsiri ilə dəyişməsinə, təsəvvüfün məqam və mərhələlərindən keçməklə nail olduğunu görürük. Bu mərhələləri keçən aşiqin ali məqamda öz sevgisinə qovuşmaqla həqiqət anına çatması əsərin əsas məziyyətlərindən biridir.

Açar sözlər: Nizami Gəncəvi, “Xəmsə”, Xosrov, Şirin, mənəvi kamillik, dinamik hərəkət.

Key words: Nizami Ganjavi, “Khamsa”, Khosrov, Shirin, spiritual perfection, dynamic movement.

Ключевые слова: Низами Гянджеви, «Хамса», Хосров, Ширин, духовное совершенство, динамическое движение.

XII əsr intibah dövrünün böyük mütəfəkkir şairi Nizami Gəncəvi Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi ən dəyərli töhfədir. Onun dünya mədəniyyəti tarixində qoyub getdiyi “Xəmsə”si uzun əsrlərin sınağından məharətlə çıxaraq bütün çətinlikləri adlayıb XXI əsrə qədər gəlib çatmış, özündən sonra neçə-neçə xəmsələrin yaranmasına səbəb olmuşdur.

N.Gəncəvi əsərlərinin hər birini bir ideya birləşdirir. Bu, hökmdarları ədalətə çağırış ideyasıdır. Şair sanki bugünkü dünyamızın təlatümlərini görmüş və insanlığı sevgiyə, məhəbbətə, sülhə, barışa, birliyə səsləmişdir. Onun dediyi kimi, *“eşqsiz olsaydı xilqətin canı, dirilik sarmazdı böyük cahanı”*. Hər bir canlı varlığa məhəbbət hissi ilə yanaşan şair dünya düzəninə sevgi ilə bərqərar olunacağını əsərlərinin əsas ideyasına çevirmişdir. Bu hala çatmağın yollarını da şair əsərlərində pillə-pillə, mərhələlərlə insanlara söyləmiş, onun irsini öyrənənlərə bu tövsiyələrindən öyüd götürmələrini vəsiyyət etmişdir.

Bildiyimiz kimi, N.Gəncəvi “Xosrov və Şirin” məsnəvisini 1181-ci ildə bitirib Cahan Pəhləvana göndərir, lakin amansız ölüm onların görüşünə mane olur. Sonradan hakimiyyətə keçən Cahan Pəhləvanın qardaşı Qızıl Arslan şairlə görüşür, ona Həmdünyam adlı kənd bağışlayır. Həmin dövrdə yaşayan hökmdarlar etiraf edirdilər ki, biz həyatımız boyunca tarixdə qaldığımız üçün böyük şairə minnətdarıq. O, bizi əsərlərində yaşatmaqla tarixdə qala bildik.

N.Gəncəvi poeziyasında *təsəvvüfi görüşlərin öyrənilməsi* şairin irsinə yeni baxışın təzahürüdür. Bu baxımdan, “Xəmsə”nin ikinci poeması olan “Xosrov və Şirin” məsnəvisi çox səciyyəvidir. Şairi bu poemanı yazmağa sövq edən səbəblər haqqında nizamişünas alim R.Əliyev yazır: “Sirlər xəzinəsi” şairə böyük şöhrət gətirdi. Lakin Nizami başa düşdü ki, sosial, siyasi, estetik görüşlərin təbliği və humanizm haqqında təlimin bədii təcəssümü üçün onun “Sirlər xəzinəsi”ndə tətbiq etdiyi didaktik metod əsrin zövqünə, onun səriştəli oxucularının estetik ideyalarına cavab vermir (1, 28-29).

“Xəmsə”nin ilk əsəri olan “Sirlər xəzinəsi”ndə söz sənətinin təsiredici qüvvəsindən müasirlərini mənən təmizliyə çağırmaq kimi bəşəri bir məqsəd üçün faydalanan şair dövrünə görə çox mütərəqqi problemlərə toxunmuş,

yüksək bəşəri ideyalar tərənnüm etmişdir. Şairin şərq şeirinə gətirdiyi belə ölməz ideyalar “Xosrov və Şirin” əsərində daha geniş, daha vüsətli və daha aydın şəkildə ifadə olunmuşdur (2, 5).

“Xosrov və Şirin” bir eşq dastanıdır. Bütün tədqiqatçılar əsərdəki eşqin adi insani münasibətdən böyük hadisə olduğunu, Nizaminin burada eşqi fəlsəfi təlim, bədii-fəlsəfi konsepsiya səviyyəsinə qaldırdığını qeyd etmişdilər: “Nizami öz poemasında müsəlman dünyası tarixində ilk dəfə olaraq qadının məhəbbət haqqını bəyan etmiş, insan ruhunun pak təlatümlərinin gözəl dünyasını tərənnüm etmiş və haqqında Avropada hələ şairdən yüz il sonra bədii əsərlər yaradılacaq ali məhəbbətlə bağlı özünün nizamlı təlimini yaratmışdır” (3, 6).

“Nizaminin ümumi məhəbbət fəlsəfəsinin mahiyyəti bir estetik ideal kimi, Şirinin paklığında, sədaqətində, Fərhadın mərdliyində, əzəmətində, Fitnənin tədbirliyində, Leyli və Məcnunun ülvəi məhəbbətində, bir siyasi ideal kimi (“İskəndərnamə”də – X.H.) hökmdarsızlar şəhərində ifadə olunmuşdur. Məhəbbət fəlsəfəsi Nizami obrazları üçün məhək daşı, sınaq nöqtəsi idi” (4, 81).

“Nizamiyə görə, məhəbbət – həyat, dirilik, yaradıcılıq qaynağıdır. O, məhəbbət haqqındakı konsepsiyasını bədii təfəkkürün gücü ilə ifadə etmişdir” (5, 5).

Poema məhəbbətin dünyanın fəvqünə qalxan gücündən bəhs edir. Fərhad öz eşqinin təbiət stixiyası ilə döyüşüb ona qalib gəlir: – Bisütun dağına parçalyıb dağıdır, Şirin öz eşqi ilə cəmiyyətin sosial-siyasi ritminə ahəng gətirməyə nail olur, cahil Xosrov isə onun eşqi ilə müdrik hökmdara çevrilir. Nizami eşqi əsərdə süjet və obrazlar vasitəsi ilə təcəssüm etdirmişdir. Lakin “Xosrov və Şirin” poemasının “Kitabın tərtibi və eşq haqqında bir neçə söz” adlanan hissəsində, o, özünün eşq haqqında konseptual düşüncələrini, başqa sözlə, eşq fəlsəfəsini bədii nəzmə çəkmişdir. Bilirik ki, Nizamiyə qədər bu dastan Şərq xalqlarının həyatında mövcud idi. Şair bu dastanları nəzmə çəkməklə onlara yeni həyat vermiş, bu eşq dastanını yaratmaqla “Xosrov və Şirin” mövzusunu tamamilə yeni poetik konsepsiyada təzələmək istəmişdir:

*Söylərkən o həkim bu xoş dastanı,
Çıxarıb içindən eşqi, fəğanı.*

*Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Saxlaya bilmirdi yay da oxunu.
Altmışda sevginin, eşqin həycanı
Titradə bilməzdi yorğun qocanı.
Bilici deyəni etmədim təkrar.
Məlum deməkdən kimə fayda var?!
Onun yazdıqları – cəngavər eşqi,
Mənim yazdıqlarım bir dilbər eşqi (6, 48).*

Demək, Nizami Gəncəviyə qədər bu mövzu Əbülqasim Firdovsi tərəfindən qələmə alınmışdır. Yuxarıdakı beytlərə izah yazmış M.Sultanova görə, şair burada demək istəmişdir ki, Firdovsi 60 yaşında ikən “Şahnamə” əsərində “Xosrov və Şirin” hekayətinə toxunmuşdur. Ona görə də o, məhəbbətin, eşqin fəğan və atəşini qabarıq şəkildə qələmə ala bilməzdi. Belə hesab edirik ki, yuxarıdakı beytlərdə ədib yalnız yaş məsələsinə işarə etməmişdir. Burada daha dərin məqamlar vardır. Şair əslində, Ə.Firdovsinin mövzuya yanaşması ilə razılaşmamışdır. Ə.Firdovsində Şirin erməni qızıdır və o, sasani sarayına bədbəxtlik gətirmişdir. N.Gəncəvi isə mövzunu tamamilə yeni aspektdə qələmə alır. Şair üçün tarix baş vermiş hadisələrin hər bir hərfinə əməl etməli olduğu əhkam deyildi. O, tarixə mövzu qaynağı kimi yanaşsa da, tarixi hadisələrin təsvirində özünəməxsus bir yolla gedirdi. T.Kərimli yazır ki, poeziyanın tarixdən daha fəlsəfi və daha ciddi olduğunu, bəşər mədəniyyətinin və ictimai həyatının daha ümumi problemlərini əhatə etdiyini deyən böyük yunan mütəfəkkiri Aristotelin ardınca Nizami də tarixi qaynaqlara poetik fikrin yardımçısı və konteksti kimi baxaraq, ölməz humanist bəşəri ideyaların təqdimində onlardan bir vasitə kimi istifadə edirdi. Nizaminin yaradıcılığında tarix, keçmişin örnəyində gələcəyi yaratmaq cəhdidir (7, 219-220).

N.Gəncəvidən öncə “Xosrov və Şirin” hekayətinin təsviri zamanı Ə.Firdovsi bütöv “Şahnamə”də ədəbiyyatın maraqlarına yox, milli tarixin maraqlarına xidmət etmişdir. Lakin Ə.Firdovsinin təsvir etdiyi tarix N.Gəncəvi üçün maraqlı deyildir. Çünki o tarix fars-sasani dövlətçiliyinin maraqlarına xidmət edən dar milli tarix idi və bu keyfiyyəti ilə ümumbəşəri maraqlara, bütün insanlığın mənafeyini ifadə edən universal humanizmə xidmət etməirdi. Eşq, məhəbbət, sevgi isə millətdən, dindən asılı olmayaraq ümumbəşəri, ilahi hadisədir. Sənətkar Ə.Fir-

dovsini Xosrov və Şirinin məhəbbətinin bu ümumbəşəri tərəflərini unutmaqda, dar millitarixi maraqların çərçivəsində qalıb, həmin maraqları ümumbəşəri-insani maraqlarla uzlaşdırma bilməməkdə qınayır. Y.Bertels yazır ki, Nizamiyə görə, onun sələfi (Firdovsi – X.H.) Xosrov və Şirin haqqındakı rəvayətin ən gözəl hissələrindən istifadə etməmişdir... Firdovsi Xosrov və Şirinlə bağlı siyasi hadisələri ətraflı verdiyi üçün Nizami öz poemasında onlara geniş şəkildə toxunmur və öz qarşısına qoyduğu bədii-fəlsəfi ideyaları gerçəkləşdirməyi məqsəduyğun hesab edir (8, 38-85). Böyük Nizami gerçəkliyə öz yanaşması ilə Firdovsi yanaşmasını “Yeddi gözəl” poemasında “*Misi saf gümüşə döndərən sənət, gümüşdən zər alır, eyləmə heyrat*” beytində “mis-gümüş-qızıl” metaforası ilə səciyyələndirmişdir. T.Kərimli beyti şərh edərək yazır: “Nizami mis metonimiyası altında, yəqin ki, Firdovsinin istifadə etdiyi tarixi xronikalara nəzərdə tutmuşdur... Bu ifadə altında Nizami tarixi xronikalardan götürülmüş quru faktlardan gözəl sənət əsəri yaradıldığını nəzərdə tutur... Firdovsi “mis bədii materialını” götürüb öz sənətinin gücü ilə ondan “gümüş” düzəldir, Nizami isə həmin “gümüş bədii materialını” öz “əl-kimyasının” köməyi ilə “qızıla” çevirirdi” (9, 131-141).

Haqqında söhbət açılan hər iki sənətkar Şərqin böyük şairləri idilər. Lakin onlar Şərq ədəbiyyatı tarixində eyni bədii missiyanı yerinə yetirməmişdilər. Ə.Firdovsi ədəbiyyata fars-sasani epik ənənəsinin üzərində gəlmiş, bir milli şair olmuşdur. N.Gəncəvi isə ədəbiyyatı formaca milli, məzmunca ümumbəşəri hesab etmiş, bir azərbaycanlı şair kimi öz yaradıcılığı ilə dünya şairi səviyyəsinə qalxmışdır. Sənətkarın Ə.Firdovsi ilə özünü müqayisə etdiyi “*Onun yazdıqları – cəngavər eşqi, mənim yazdıqlarım – bir dilbər eşqi*” beyti ədəbi-bədii müqayisəyə əsaslanır. “Cəngavər eşqi” Ə.Firdovsinin “Şahnamə”sinin fars-sasani epik ənənəsi ilə bağlı olduğuna, özündə epos-dastan ənənələrini inikas etdiyinə işarədir. N.Gəncəvi “dilbər eşqi” ifadəsi altında eşqə epik dastançılıq formullarından uzaq, yeni ədəbi-fəlsəfi ruhda yanaşmanı nəzərdə tutmuşdur.

Sənətkar bu beytin ardınca özünün eşq konsepsiyasını bədii şəkildə şərh etmişdir. Həmin

bədii şərh bizə eşqi Allaha çatmağın əsas vasitəsi hesab edən şair əsərdə təsəvvüfə bəslədiyi münasibəti də öyrənməyə imkan verir. Şair deyir:

*Eşqdən başqa söz könlümə yaddır,
Ömrümün quşuna sevgi qanaddır (6, 48-49).*

Nizaminin könlünün eşqlə abad olması, başdan-başa “eşq” sözü ilə süslənməsi, yəni “eşq”in bir işarə vahidi olaraq Nizaminin könlü dünyasının mənə rəngi kimi çıxış etməsi bizim yadımıza şairin “Sirlər xəzinəsi”ndə öz könlü ilə xəlvətə çekilməsini yada salır. Xatırladaq ki, sənətkarın birinci poemasında haqqında danışılan xəlvətlər öz könlündə keçirdiyi “seyri-süluk” halının təsviridir. Burada da məlum olur ki, sənətkarın könlündə eşqdən başqa bir şey yoxdur. Sufizmdəki “seyri-süluk” da elə eşq halının təsviridir. Sufi Allaha olan eşqi ilə seyri-süluk halına daxil ola bilər.

*Eşqdir mehrabı uca göylərin,
Eşqsiz, ey dünya, nədir dəyərin? (6, 49).*

Mehrab – məsciddə qibləni bildirən tərəfdir. Dindarlar məsciddə üzü mehraba – qibləyə tərəf durub namaz qılırlar. İnsanların namaz qılarkən üzü qibləyə durmaları öz dualarını qibləyə yönəltmələri və Allahdan gələn yaşam enerjisini üzü mehraba tərəf duraraq almaları deməkdir. Mehrab namazı, insanın cismi və ruhu ilə qibləyə köklənməsini nəzərdə tutur. Göylərin mehrabının eşq olması isə bütün kainatın eşqə konsentrasiya olunması, göylər aləminin varlığının eşqdən başlanması və eşqə çevrilməsi deməkdir. Bu, sufipanteist görüşlərin bədii-məcəzi şəkli. Panteizmdə ilahi təbiət insanda təəcəssüm olunur və insan öz təbiəti ilə Allaha qayıdır. Mütəfəkkir şairin “eşq” konsepti ilə “mehrab” konseptini birləşdirməsi Allah, təbiət və insan münasibətlərinə sufi-panteist yanaşması deməkdir. Çünki “mehrab” dini anlayışdır, Allaha ibadəti, ilahi köklənməni bildirir. “Eşq”in “mehrab”la, yəni Allahla əlaqələndirilməsi təsəvvüfi-panteist dünyagörüşünün əsasını təşkil edir.

*Eşqin qulu ol ki, doğru yol budur,
Ariflər yanında, bil, eşq uludur (6, 49).*

Eşqin “doğru yol” hesab olunması birbaşa sufiyanə görüşdür: təsəvvüfdə ya-şamın mənası, mahiyyəti, üsulu, forma və məzmunu yalnız eşq yolundan ibarətdir. Burada “yol” dedikdə, eşq “təriqinin”, yəni sufilərin “Şəriət-Təriqət-Mərifət-Həqiqət” kamilləşmə sxeminin ikinci pilləsi

olan Təriqətin nəzərdə tutulması beytin ikinci misrasındakı “ariflər” konsepti ilə birbaşa təsdiq olunur. Arif həmin kamilləşmə sxeminin üçüncü, yəni Mərifət mərhələsində olan sufidir. Bu cəhətdən şair öz eşq konsepsiyasını bu beytdə birbaşa, açıq şəkildə və sufizmin təməl anlayışlarından istifadə etməklə, məhz təsəvvüfirfani mənada götürmüşdür. Şair daha sonra deyir:

*Bu dünya eşqdır, qalan fırlıdaq,
Eşqdən başqa şey boş bir oyuncaq (6, 49).*

Burada sufizmin kamilləşmə mərhələsi nəzərdə tutulmuşdur. Çox mənalı məcazlar yaratmağa qabil olan sənətkar beytdə “Həqiqət” məqamının birbaşa adını çəkməmiş, onu şərq-müsəlman düşüncəsinin əsas anlayışları vasitəsi ilə təəcəssüm etdirmişdir. Məlumdur ki, islam düşüncəsində varlığa ontoloji münasibət dildə “varlıq-heçlik”, “fani dünya-baqi dünya”, “yalan dünya-həqiqi dünya” ikili modellərlə ifadə olunur. Müsəlmana görə onun yaşadığı maddi dünya həqiqi yox, fani dünyadır. Həqiqi, baqi – əbədi dünya, o biri dünyadır. Dilimizdəki “yalan dünya” anlayışı da bununla bağlıdır. Dahi Nizami də bu dünyanı oyuncaq, yəni fani, o biri dünyanı isə həqiqi hesab edir. Səciyyəvidir ki, o, eşqi dünya neməti hesab edir. Yəni şairin nəzərinə, baqi, əbədi dünya, ilahi sfera eşqdən ibarətdir. Bu, eşqə birbaşa sufiyanə münasibətin ifadəsidir.

*Eşqsiz olsaydı, xilqətin canı
Dirilik sarmazdı böyük cahanı (6, 49).*

Sənətkara görə eşq yaradılışın əsasını, canını, ruhunu təşkil edir. Kainat bütöv bir sistemdir. Bu sistemin bütün elementlərini birləşdirən və hərəkətə gətirən eşqdır. Bu da öz sırasında varlığa birbaşa sufi-panteist münasibətin ifadəsidir.

*Eşqsiz bir adam bir neydir, qırıq,
Yüz canı olsa da, ölüdür artıq (6, 49).*

İnsanın varlığı ilahi yaradılış sisteminin tərkib hissəsi kimi eşqlə hərəkətə gəlir. Lakin görkəmli ədib insana münasibətdə eşqi birbaşa onun canı ilə əlaqələndirmir. Eşq insan varlığında onun ruhunun fəvqündə durur. Şair ona görə də belə hesab edir ki, eşqsiz insan fiziki cəhətdən diri olsa da, yəni “heyvani” ruha malik olsa da, o bir ölü, başqa sözlə, cansız, ruhsuz varlıq məqamındadır.

*Eşqsiz bu dünya soyuq məzardır,
Ancaq eşq evində rahatlıq vardır (6, 49).*

Şair bu beytdə yuxarıdakı ideyanı cəmiyyət miqyasında təcəssüm etdirmişdir. Eşqsiz insan yüz canı olsa da, bir ölü hesab olunduğu kimi, eşqsiz yaşanan dünya da bir ölü – soyuq məzar məqamındadır.

Eşqin yanğısından gözəl şey nə var?

Onsuz nə gül gülər, nə bulud ağlar (6,49).

Bu misralarda eşq sufi varlığının mövcudluq modeli kimi götürülmüşdür. Sufilər öz varlıqlarını ilahi eşq yolunda bir şam kimi yandırır və həyatlarının mənasını bunda görürdülər. “Eşq yanğısını” dünyada olan zövqlərin ən yüksəyi hesab edən Ulu Nizami, ümumiyyətlə, dünyanın mənasını eşqə bağlayır. Təbiət eşqlə canlanır (güllərin açması, buludlardan yağış yağması) və öz varlığını eşqlə sürdürür. Eyni ilə şair də bütün əsərlərində eşqi ilahi varlıq kimi vəsf edərək, insanlığı fəlakətdən eşq ilə qurtarmağa çağırırdı.

Nəticə. Bəşəriyyətin bədii fikir salnaməsində əbədi səhifə açmış nəhəng sənətkarın xalqımızın mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmiş parlaq irsi əsrlərdən bəri Şərqi mədəni sərvətlər xəzinəsində özünəməxsus layiqli yerini qoruyub saxlamaqdadır. Şairin yubileyi ərəfəsində onun irsinin tədqiqi və təbliğinin öyrənilməsi Nizami Gəncəvi dühasına ən layiqli töhfədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Алиев Р. Очерк «Низами Гянджеви». Краткий справочник. Составитель. Каграманов Дж.В. Баку, Элм, 1979, с. 9-63.
2. Araslı H. Ölməz məhəbbət dastanı (ön söz). N.Gəncəvi. Tərcümə edən Rəsul Rza. Bakı, Yazıçı, 1983, səh. 5-18.
3. Алиев Р. Поэма о бессмертной любви. Баку, Язычы, 1991, 184 с.
4. Cahani Q. Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami ənənələri. Bakı, Elm, 1979, 204 səh.
5. Əkbərov Z. Nizami, onun dövrü və müasirləri. “Nizami Gəncəvi” jurnalı, 1994, №1-2 (4), səh. 3-14.
6. Gəncəvi N. “Xosrov və Şirin”. Tərcümə edən Rəsul Rza. İzahların müəllifi Sultanov M. Bakı, Yazıçı, 1982, 401 səh.
7. Kərimli T. Nizami və tarix. Bakı, Elm, 2002, 244 səh.
8. Бертельс Е.Э. Низами и Фирдоуси «Ни-

зами» (сб. ст.) 2-я книга, Баку, 1940, с. 38-85.

9. Kərimli T. Nizaminin “Yeddi gözəl” poemasının Firdovsi “Şahnamə”sindəki dastanlarla əlaqəsinə dair Nizami Gəncəvi almanaxı. İkinci kitab. Bakı, Elm, 1991, səh. 131-141.

Kh.Hummatova

Ways of moral and spiritual purification in distiches of Nizami Ganjavi's ‘Khosrov and Shirin’

Abstract

The great poet of Azerbaijan Nizami Ganjavi (1141-1209) is a wise figure of the Azerbaijani Renaissance of the 12th century. The ideas of his poetry are dedicated to universal values such as solidarity, peace, and fraternity. The period the poet lived and created played a crucial role in the formation of his vision. The poet, who fought for a great cause, managed to fuse these ideas with the heroes of his poems.

‘Khosrov and Shirin’ is one of the poems dedicated to Sufi ideas. We are witnessing how Khosrov changes under the influence of love, passes through the Sufism stages. One of the main points of the poem is that at the peak of his path through these stages, Khosrov reunites with his love and reaches the moment of truth.

Х.Гумматова

Пути нравственного и духовного очищения в двустишиях поэмы Низами Гянджеви «Хосров и Ширин»

Аннотация

Великий поэт Азербайджана Низами Гянджеви (1141-1209) мудрый деятель азербайджанского народа, живший в XII веке. Идеи его работ посвящены таким общечеловеческим ценностям, как солидарность, братство. Поэт, боровшийся за великие дела, сумел соединить эти идеи с героями, которых он создал в своих произведениях.

Одна из работ, посвященных идеям софизма, - «Хосров и Ширин». Мы наблюдаем, как Хосров меняется под влиянием любви через стадии софизма. Суть поэмы в том, что Хосров встречает любовь к высокой сцене и поиску истины.